

SRBSKE TEME V RUSKI GLASBI DRUGE POLOVICE 19. STOLETJA

Marija K o r e n (Beograd)

Srbska glasbena folklor, posvetna in religiozna, je zbujała pozornost ruskih skladateljev in teoretikov že v 18. stoletju, še bolj pa seveda v 19. stoletju. Ne le kot primerjalno gradivo,¹ ampak tudi kot originalna vrednost majhnega področja, ki je posebno zanimivo zaradi križanja raznovrstnih elementov in vplivov (prastare antične plasti, avtohtona slovanska glasbena intonacija, bližina Vzhoda, turške primesi).

Že na začetku 15. stoletja so razširjali srbsko cerkveno petje skupno z bolgarskim zlasti v Ukrajini² Grigorij Camblak³ in razni cerkveni pevci. Potem, ko se je tu udomačilo, je polagoma prehajalo v Veliko Rusijo⁴ in se stapljaló z ruskim petjem.

V 18. stoletju in v prvih desetletjih 19. stoletja so bili ruski stiki s srbskim folklornim glasbenim gradivom sporadični, bolj ali manj naključni. To so bili v glavnem potopisi in dnevniki, v katerih se glasba omenja v zvezi z ljudskimi običaji in slavnostmi.⁵

Do sistematičnejšega preučevanja srbske religiozne in posvetne folklore⁶ in potem do nastanka prvih glasbenih del, v katerih so citirane ali obdelane srbske teme, pa je v Rusiji prišlo šele v 19. stoletju pod novimi zgodovinskimi pogoji, ko se pojavijo slovanofilske ideje in akcije.

¹ Tako so pisali o srbski folklori v 19. stoletju N. A. Osakin, I. I. Sreznjovski, P. Uspenski, P. Rovinski, K. Leotnjevič, M. Rajeviski, D. V. Razumovski, V. F. Odojevski, A. N. Veselovski, A. V. Stasov, Ep. Filaret in drugi, v 20. stoletju pa B. Asafjev, F. Rubcov in drugi.

² Razumovski D. V., *Cerkovnoje pjenije v Rosiji*, Moskva 1867—1869, str. 174—176.

³ Camblak Grigorij (1369 Trnovo — 1419 ali 1420 Kijev) »menih in presbiter« je bil od leta 1402—1409 predstojnik dečanskega samostana, pozneje metropolit v Kijevu. Je avtor biografije Štefana Dečanskega, liturgije in drugih spisov v srbsko-slovanskem jeziku. Kiseljkov V. Sl., *Mitropolit G. Camblak*, Sofija 1943 do 1947, str. 14—15.

⁴ Veselovski A. N., »Muzika u Slavjan«, *Ruskij Vjestnik*, zv. 64, 1866, str. 409—451.

⁵ Barski V. G., *Putešestvije k svjatim mjestam*, I, II (SPB, 1793, 1819); Bronovski V., *Putešestvije od Trijesta do Sanktpeterburga v 1810. godu*, Moskva 1828; »Narodnoje muzicirovanije Serbov«, *Vestnik Evropi* 1827, str. 73; Uspenski P., *Knjiga bitija mojevo* (SPB, 1849); Uspenski P., *Putešestvija v Afonskije monastirji i na Sinaj* (SPB, 1856).

⁶ Gl. op. 1.

Gibanja za nacionalno osvoboditev pri Srbih, Poljaki in Čehih⁷ zbuja v Rusiji splošne simpatije do »slovanskih bratov«⁸; še posebno po Krimski vojni, ko se je pričakovalo, da bo turški imperij razpadel in da bo prišlo do osvoboditve slovanskih narodov in do ustvaritve panslovanske državne zveze pod ruskim pokroviteljstvom. Leta 1858 je bil ustanovljen Moskovski slovanski dobrodelni odbor,⁹ ki je pod dobrodelnostjo skrival svojo politično funkcijo: utrjevanje ruskega vpliva na Balkanu. Zato ni čudno, če se pojavljajo v dnevnem tisku, periodiki in zasebnih izdajah tega časa poleg potopisov in prikazov zgodovinskih dogodkov v slovanskih deželah tudi opisi glasbene folklorne,¹⁰ zborniki slovanskih ljudskih pesmi¹¹ in prvi članki o umetni glasbi.¹²

Vendar pa je bila srbska folklorna vse do Vseruske etnografske razstave¹³ in do popularnih koncertov D. Agrenjeva-Slavjanskega¹⁴ znana v glavnem le posameznikom. Med njimi je treba zlasti poudariti V. F. Odojevskega.¹⁵ Šicer pa I. M. Jampoljski pretirava, ko piše, da je »... zanimanje in delo (Odojevskega) pri preučevanju srbskih narodnih melodij

⁷ Srbske vstaje leta 1804 in 1815, v dvajsetih letih nacionalno gibanje na Poljskem in delo čeških preporoditeljev Dabrovskega, Hankeja in Jungmana.

⁸ Med leti 1820 in 1840 se je v Rusiji formiralo nekaj splošnoslovanskih organizacij: najprej Obščestvo sojedinitonih Slavjan, potem Slavjanofilski kružok (na čelu s A. S. Homjakovim) in Kirilo-Mefodovskoje bratstvo.

⁹ Odboru so načelovali eminentni slovanofili: M. P. Pagodin, I. S. Isakov in A. S. Homjakov.

¹⁰ V »Vjestniku Evropi« (1827, str. 73) je posvečen obširen članek ljudskemu muziciranju Srbov. V. Bronevski, *op. cit.*, opisuje kolo okrog ognja za Kres in glasbo pri svatbi v naših krajih; K. Leotnjevič piše (»Iz življenja hristijan v Turciji 60-ih godov«) o petju ob spremljavi gosel, P. Rovinski pa o srbski glasbeni folklori (»Serbskaja Morava«, Vjestnik Evropi, april 1876).

¹¹ *Pjesni raznih narodov*, Moskva 1854.

¹² A. N. Veselovski, *op. cit.*, piše ne le o srbski folklori v srbski cerkveni glasbi, ampak govori tudi o prvih naših skladateljih, pri čemer poudarja s posebnim upoštevanjem K. Stankoviča kot »... najboljšega poznavalca stare srbske glasbe, ki se je ukvarjal z zbiranjem starih cerkvenih melodij srbskega bogoslužja in z zbiranjem narodnih pesmi«, ter kot glasbenika, ki mu gre tudi »čas ustanovitve in utrjevanja prvega srbskega glasbenega društva v Beogradu«. Takoj zatem omenja tudi Davorina Jenka, ki je »... postal zadnji čas zelo znan po svoji uspeli himni za patriotsko pesem »Naprej«, ki si je pridobila domovinsko pravico pri vseh Zahodnih Slovanih. »Zanimivo je, da se nahajajo v Muzeju glasbene kulture Glinke v Moskvi, — fond V. N. Pashalova (1841—1885) — tudi prepisi Jenkovega zbora »Sabljo moja, dimiščijo« (F 133, No 1807), ki je hitro po svojem nastanku prišel v Rusijo. V dodatku je Pashalov zabeležil: »Slova Miti Popoviča, avstrijskavo Serba, muzika Davorina Jenko, Slovinca«.

¹³ Razstava je bila aprila leta 1867 v Moskvi.

¹⁴ D. Agrenjev-Slavjanski, ruski zborovodja, je že v šestdesetih letih preteklega stoletja prepotoval s svojim zborom vso Evropo in Združene države. Obdeloval in izvajal je folklorne in mestne napeve raznih narodov. Pri nas je koncertiral leta 1867, 1884, 1890, 1891 in 1895 v Beogradu, Pančevu, Zagrebu, Novem Sadu, Vukovaru, Somboru, Nišu, Smederevu, Sarajevu in Mostarju. V svoje ruske programe je vključeval dosti znanih srbskih pesmi, kot »Sunce jarko...«, »Rado ide Srbini u vojnike«, »Sultan i vezir« in druge.

¹⁵ Odojevski, Vladimir Fjodorovič (1804—1869), ruski plemič erudit, književnik in glasbenik. V času poznanstva z D. V. Razumovskim (1862—1869) se je ukvarjal s študijami o ruski folklori in cerkvenem petju.

vplivalo na razvoj srbske nacionalne glasbene umetnosti¹⁶ in da je K. Stanković začel zbirati narodne pesmi na iniciativo V. F. Odojevskega. Odojevski je prejel prvič Stankovićeve zbirke narodnih pesmi leta 1859,¹⁷ ko je Stanković imel že pet tiskanih zvezkov. Ne glede na to pa so prav zaradi tega postale Stankovićeve zbirke srbskih narodnih pesmi znane določenemu krogu ruskih intelektualcev dosti prej, kot so doživele širšo popularnost s koncerti D. Agrenjeva-Slavjanskega.

V. F. Odojevski, ki je bil častilec Glinke in propagator njegovih idej o nacionalni glasbi, se je v vrsti člankov, esejev in razprav zavzemal za preučevanje ne le ruske, ampak slovanske pesmi na sploh, ter za komparativno analizo ruske in slovanske cerkvene glasbe.¹⁸ Takšno zanimanje ga je privedlo — po posredovanju dunajskega pravoslavnega duhovnika M. Rajevskega¹⁹ — v pisni stik s K. Stankovićem. Rajevski je menil, da bo tako poznanstvo Stankoviću pomagalo, da bo bolj gotovo napredoval pri beleženju in obdelovanju srbskega cerkvenega petja. Dopisovanje Stankovića in Odojevskega se, kot vse kaže, ni ohranilo, vendar se nahajajo v glasbeni biblioteki V. F. Odojevskega²⁰ tiskane Stankovićeve zbirke srbskih narodnih pesmi z avtorjevim posvetilom, v pismu M. Rajevskega z dne 24. XII. 1859,²¹ ki je naslovljeno V. F. Odojevskemu, pa beremo: »... razen tiskanih srbskih narodnih pesmi, ki Vam jih je avtor podaril, sem Vam poslal še osem melodij, kot se te pojejo v srbski cerkvi; dva napeva je notiral in harmoniziral avtor.«²² Dne 3. aprila leta 1866 sta poslala Stanković in Rajevski stihros »Gospodi, vozzvah k tebe« v osmih modusih istočasno V. Odojevskemu²³ in D. Razumovskemu.²⁴

Do osebnega srečanja Odojevskega in Stankovića v Moskvi, kot je bilo predvideno, pa ni prišlo,²⁵ vendar so srbske pesmi v Stankovićevi obdelavi krožile med ruskimi intelektualci. Odojevski je bil znanec G. J. Lomakina,²⁶ Glinkine sestre L. Šestakove in P. I. Čajkovskega — osebnosti, ki so nekoliko pozneje prišle v neposredni stik s srbskimi temami.

Spomladi leta 1867 so pripravljali v Moskvi Vserusko etnografsko razstavo v novih političnih okoliščinah, saj so postajali notranji boji v Avstro-Ogrski vse bolj srditi in leta 1866—67 se je osnovala tudi Balkanska zveza. Razstava je bila sicer prvotno zamišljena kot vseruska, ven-

¹⁶ Jampoljski I. M., *Muzika v Jugoslaviji*, Moskva 1958, str. 120—121.

¹⁷ *ibid.*, str. 121.

¹⁸ *Rukopisnije sobranija D. V. Razumovskovo i V. F. Odojevskovo*, Moskva 1960.

¹⁹ Mihail Rajevski, duhovnik cerkve poslaništva na Dunaju, slovanofil, poznavalec cerkvene glasbe.

²⁰ Glasbena biblioteka V. F. Odojevskega se hrani v biblioteki Moskovskega državnega konservatorija P. I. Čajkovskega.

²¹ Jampoljski I. M., *op. cit.*, str. 122.

²² *ibid.*, str. 122.

²³ Muzej glasbene kulture M. Glinke, Moskva, fond 200, št. 168.

²⁴ Lenjinova Biblioteka, Moskva, fond 380, št. 21/9; na stihrosu beremo opombo: »melodiji glasov ... Stankovića« in opazko, ki jo je napisal Rajevski: »S podlinim vjerno. Rajevskij, 3. aprlja 1866.«

²⁵ Djurić-Klajn S., *Muzika i muzičari*, Beograd 1958, str. 30.

²⁶ Kot navaja Jampoljski, *op. cit.*, str. 123, je Stanković leta 1859 podaril tudi Lomakinu tiskani izvod srbskih pesmi.

dar so jo spremenili v splošno slovansko. Inozemski posredovalec v zvezi s slovanskimi znanstvenimi društvi in s posamezniki, od katerih so nabavljali gradivo za razstavo, je bil M. Rajevski.²⁷ Otvoritvi predstave in vrsti priložnostnih slovesnosti²⁸ so prisostvovali delegati vseh slovanskih dežel.²⁹ Z njo je povezan tudi nastanek prve pomembnejše³⁰ kompozicije na srbske teme, »Fantazije na srbske teme« N. A. Rimskega-Korsakova.

Seveda pa pri uveljavljanju rusko-slovanske ideje, ki se je dala tako zelo uporabiti v glasbi, skupina M. Balakireva ni mogla stati ob strani.³¹ To je bil čas največje enotnosti Petorice, ko so sprejemali »... ruske ideje v vseslovanski obliki.«³² Balakirev, ki je leta 1866 izvedel v Pragi z velikim uspehom Glinkinega »Ivana Susanjina«, leta 1867 pa tudi »Ruslana in Ljudmilo«, je sodeloval s slovanskimi prijatelji in se zanimal za politične dogodke.³³ Tako je imel po vrnitvi iz Prage zamisel, da priredi ob otvoritvi omenjene razstave, Slovanskega kongresa in sprejema delegatov v Petrogradu koncert, ki bi imel na programu izključno dela s slovansko glasbeno tematiko.³⁴ Sam je komponiral »Uverturo na češke teme«, Rimskij-Korsakov pa »... je začel pisati po zamisli Balakireva »Fantazijo na srbske teme« za orkester. Niti malo se nisem navduševal nad slovanstvom, pač pa le nad prekrasnimi temami, ki jih je zame izbral Balakirev...«³⁵

Koncert je bil v Petrogradu 12. maja 1867 pod vodstvom M. Balakireva. Poleg njegove »Češke uverture« in »Srbske fantazije« Rimskega-Korsakova je bila izvedena »Kamarinskaja« M. Glinke, »Kazačok« Dargomižskega, Lisztova »Madžarska fantazija« in arija iz »Halke« S. Moniuszka. Ko je pisal o koncertu V. V. Stasov, je izrekel znane preroške besede: »... koliko poezije, občutja, talenta in znanja ima v sebi majhno, vendar že mogočno krdelce ruskih glasbenikov.«³⁶

»Fantazija na srbske teme« je eno od prvih značilnejših del Rimskega-Korsakova.³⁷ Preprosta po obliki (svobodni rondo), z živim kontrastnim izmenjavanjem tematskega gradiva in zanimivimi detajli v orkestralnem koloritu, je ta fantazija že naznanjala določene poznejše skladateljeve stilne značilnosti.

Korsakov omenja,³⁸ da je srbske teme zanj izbral Balakirev. Kot lahko z gotovostjo trdimo, so bile vir Stankovićeve zbirke, s katerimi se

²⁷ Slavjanski zbornik, Moskva 1948, str. 18

²⁸ Istočasno je bil tudi Slovanski kongres.

²⁹ Delegacijo »Avstrijskih Srbov« so sestavljali M. Polit-Desančić, Vukašinović in J. Subotić, delegacijo »Srbov iz kneževine« pa Petronijević, Miličević, J. Šafarić, M. Medaković, S. Todorović in drugi. Iz Hrvaške je prišel Lj. Gaj, iz Slovenije pa M. Vilhar. Slavjanski zbornik, str. 24.

³⁰ Pred tem delom je nastala »Pjesnj serbskaja« Ivana Čerlickega (1798 do 1865), zborovska kompozicija, o kateri pa žal nimamo dovolj podatkov.

³¹ Balakirev M., *Vospominanija i pisjma*, Lenjingrad 1962, str. 48, 100, 432.

³² Asafjev B., »Iz oblasti jugoslavskavo narodnavo muzicirovanija i vzajmo-svjazi ruskoj i slavjanskoj muziki«, Sovjetskaja muzika, 1946, 7, str. 71.

³³ Rimskij-Korsakov N. A., *Ljetopis mojej muzikalnoj žiznji*, Moskva 1955, str. 43—49.

³⁴ *Ibid.*, str. 43.

³⁵ *Ibid.*, str. 43.

³⁶ Stasov V. V., *Izbranije sočinjenija*, zv. I, str. 171—172.

³⁷ Serov A. N., *Izbranije statji*, zv. II, 1957, str. 617.

³⁸ Rimski-Korsakov, *op. cit.*, str. 43.

je Balakirev seznanil v Pragi. V pismu A. Patere, ki je tam pomagal Balakirevu pripravljati »Ruslana in Ljudmilo« in vodil tedaj njegovo korespondenco s L. Šestakovo, beremo: »... tudi srbske narodne pesmi sem prejel in takoj Vam jih bom poslal.«³⁹ Najbolj verjetno je, da so Stankovićeve zbirke prišle do Rimskega-Korsakova prav po L. Šestakovi, sestri M. Glinke, s katero se je tedaj Balakirev stalno dopisoval⁴⁰ in po kateri je poslal priporočila in navodila svojim tovarišem.

V »Srbski fantaziji« prevladuje pesem »Sunce jarko...«, ki je bila med ruskimi skladatelji zelo znana in popularna, kar je zasluga D. Agrenjeva-Slavjanskega, ki jo je na svojih koncertih pogosto izvajal.⁴¹ Čeprav je označena v Stankovićevi zbirki⁴² kot »srbska narodna pesem«, je ta meščanskega porekla, tako kot tudi sicer mnoge druge iz zbirke. Kot avtorja teksta poznamo D. Isailovića,⁴³ obstaja pa tudi sicer nedokazana teza, da je avtor melodije Josip Šlezinger.⁴⁴ Korsakov jo uporablja v svoji »Fantaziji« svobodno; nespremenjen ostane le njen prvi takt z značilno zvečano sekundo. Tu jo navajam najprej v obliki, kot nastopi v uvodu kompozicije:

medtem ko se v tretji epizodi ronda, v centralni kulminaciji, pojavi tako-le modificirana:

Po prvi izvedbi dne 12. maja 1867 je »Srbska fantazija« naletela na navdušen sprejem kritike. Serov jo je oddvojil kot najuspelejše delo koncerta, ki »... govori o ogromnem talentu mladega skladatelja-začetnika«,⁴⁵ Cui pa jo je primerjal z »Lezginko« M. Glinke: »... isti zvok, ista efekt-nost, navdušenje, celo teme so zelo podobne.«⁴⁶ Po dveh izvedbah v Moskvi⁴⁷ je izzvala polemiko med časopisom »Antrakt«, kjer je avtor članka, ki se je podpisal kot »Neznanec«,⁴⁸ napadel delo kot »... brezbarvno, brezosebno in brez življenja«, in med Čajkovskim, ki je odgovoril v časopisu »Savremenaja letopis« z navdušenimi besedami, da je pred Rimskim-Korsakovim »... še vsa prihodnost in tako ni dvomiti, da je temu izredno

³⁹ Pismo A. Patere L. Šestakovi z dne 11. I. 1867, Muzikaljnaja starina, V—VI, SPB, 1911, str. 157.

⁴⁰ L. Šestakova je finansirala bivanje M. Balakireva v Pragi, izdatke za note in drugo v želji, da ovekoveči spomin na svojega brata.

⁴¹ Med drugim tudi leta 1864 ob priliki gostovanja v Beogradu (neobjavljeni rokopis S. Djurić-Klajnove).

⁴² Stanković K., *Srbske narodne pesme I*, Dunaj 1862, št. 4.

⁴³ Prim. neobjavljeni rokopis S. Djurić-Klajnove, str. 3.

⁴⁴ *ibid.*, str. 3.

⁴⁵ Serov A. N., *op. cit.*, str. 617.

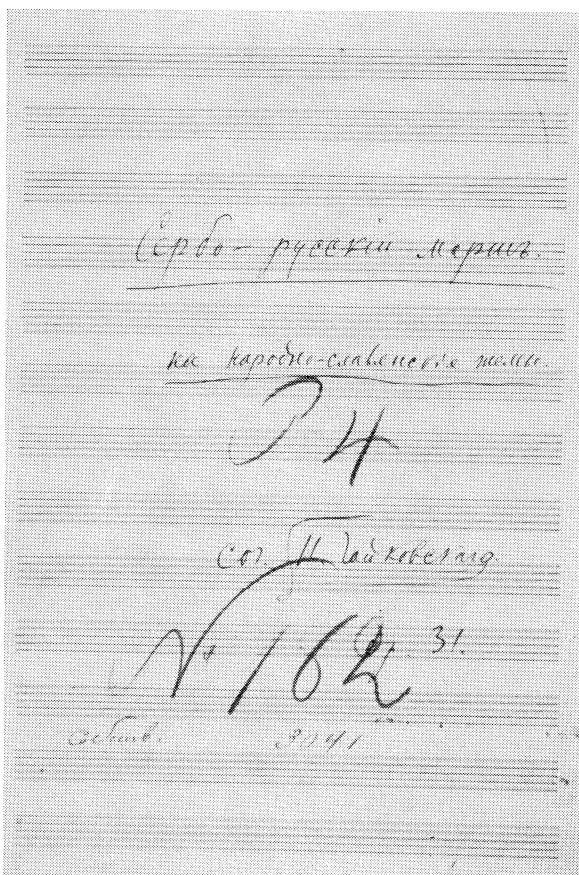
⁴⁶ Cui C., »Koncert g. Balakireva«, Sanktpeterburgskije vjedomosti, 3. VI. 1867.

⁴⁷ 26. X. 1867 in 16. XI. 1867.

⁴⁸ Antrakt, št. 8, 1868, 25. II, str. 3.

nadarjenemu človeku usojeno, da postane eden od najlepših okrasov naše umetnosti.«⁴⁹

Nekaj let pozneje je tudi sam Čajkovski segel po isti temi (»Sunce jarko . . .«). Ko ga je A. Rubinstein⁵⁰ pozval, naj napiše za koncert Ruskega glasbenega društva v Moskvi v korist Slovanskega dobredelnega od-

bora, ki je poslal Srbiji v vojni s Turki dobrovoljce, kratko orkestralno delo, je Čajkovski zasnoval »Srbsko-rusko koračnico«.⁵¹ To delo priložnostnega značaja je postalo pozneje priljubljena repertoarna točka Čajkov-

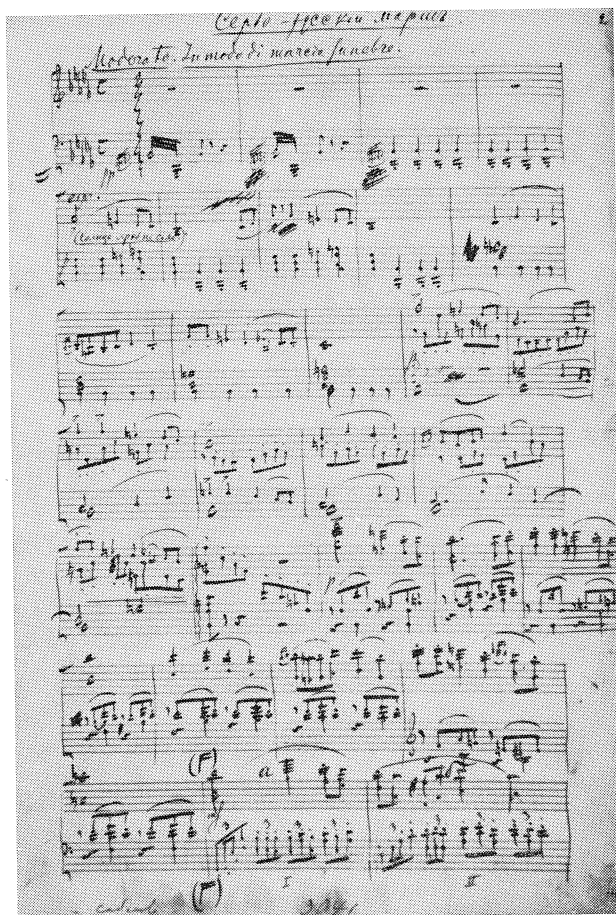
⁴⁹ Savremenaja ljetopis, št. 9, 1868, str. 5.

⁵⁰ Čajkovskij M., Žiznj P. I. Čajkovskogo, 1900, str. 501.

⁵¹ Kot datum dovršitve partiture je P. I. Čajkovski označil na koncu 25. septembra 1876. Delo je pozneje imenoval »Slovansko koračnico«, čeprav je napisal Čajkovski sam na avtografu partiture in klavirskega izvlečka naslov »Srbsko-ruska koračnica na narodne slovanske teme«. Na ustreznih mestih klavirskega izvlečka in partiture je Čajkovski tudi vnesel originalne naslove srbskih melodij. Rokopisa se nahajata v muzeju M. Glinke v Moskvi (fond 88, št. 86 in 87).

skega, ki ga je v obdobju svoje intenzivne dirigentske dejavnosti stalno vključeval v programe svojih koncertov.⁵²

O virih, ki jih je Čajkovski uporabil pri izboru srbskih melodij, piše njegov biograf N. D. Kaškin: »... nabavil je zbirke srbskih pesmi, vendar na svojo veliko žalost, ni v njih našel niti ene, ki mu bi bila povsem všeč.

Fragment iz Srbsko-ruske koračnice P. I. Čajkovskega

Nazadnje pa je le izbral dve in napisal koračnico, ki jo je prvotno imenoval 'Srbsko-rusko'.⁵³ Kaškin je pisal svoje spomine po skladateljevi smrti, tako da je bila časovna razdalja od nastanka »Srbsko-ruske koračnice« precejšnja. Čajkovski je v tem delu uporabil tri, in ne dve srbski temi, kot to trdi Kaškin. To so: »Sunce jarko...«, drugi del pesmi »Prag je

⁵² Tumanina N., *Čajkovskij — put k masterstvu*, Moskva, str. 122—123.

⁵³ Kaškin N. D., *Vospominanja o P. I. Čajkovskom*, str. 122—123.

ovo milog Srba« s tekstom »Gospodaru glavni, Mihailo slavni...« in drugi del pesmi »Rado ide Srbin u vojnike« s tekstom »Jer puščani prah...«.⁵⁴

Čajkovski jih je uporabljal na tale način (najprej navajam original po K. Stankoviću, potem pa transformacije Čajkovskega):

Andante espressivo K. Stanković

f Sur - ce jar - ko ne si - jaš jed - ra - ko sunce jar - ko „ime mo - je“ ne si - jaš jed - ra - ko

Moderato. In modo di marcia funebre P.J. Čajkovski

f Fg, Vle.

f K. Stanković

f Prag je ovo milog Srba na kojem stojimo, Gospodaru glavni Mihailo slavni ni smo se zakleli tebi biti verni.

Cl. fg. P.J. Čajkovski

f

Tempo di marcia K. Stanković

f Ra - do ide Srbin u voj - ni - ke gđje zelene bere lavo - ri - ke, jer pušča - ni praš

ne za - da - je njemu strah, jer pušča - ni praš ne za - da - je nje - mu strah.

Tube P.J. Čajkovski

ff

Viri, ki jih je uporabljal Čajkovski, so bili verjetno dvojni. Kot prvi vir naj bi veljala knjiga Stankovičevih »Srbskih narodnih pesmic«, ki je bila natisnjena na Dunaju leta 1863, kjer se pod številko 1 in 5 nahajata druga in tretja pesem, ki ju je Čajkovski uporabil. Gotovo ni dvoma, da je do njih prišel po V. F. Odojevskem, svojem bližnjem prijatelju, s katerim je bil kolega od leta 1866. V fondu V. F. Odojevskega v muzeju M. Glinke v Moskvi⁵⁵ se hrani Zbornik narodnih pesmi, notni zvezek, v

⁵⁴ Avtor teksta prve je Vasa Živković, medtem ko menijo, da je melodija Djurkovičeva adaptacija neke koračnice kapelnika Antona Jahimeka v Pančevu. Avtor teksta in melodije druge pesmi je Mita Orešković. (Po neobjavljenem rokopisu S. Djurić-Klajnove, str. 3).

⁵⁵ Fond 200, št. 168.

katerega je Odojevski vpisoval »napeve vendske, litovskije, vengerskije i serbskije«. Obe omenjeni srbski pesmi sta zabeleženi v tej mali zbirki. Morda prav zaradi tega govori N. D. Kaškin v svojih spominih o dveh pesmih. Tretjo »Sunce jarko . . .«, ki je bila zelo popularna, pa je lahko Čajkovski uporabil po posluhu, ker jo je na koncertih D. Agrenjeva-Slavjanskega kot stalni moskovski glasbeni kritik gotovo večkrat slišal.

»Srbsko-ruska koračnica« je majhna simfonična slika v svobodni sonatni obliki s široko codo-apoteozo; je izraz razpoloženja, ki je zajelo Rusijo v času srbsko turških vojn. Razporeditev tematskega gradiva govori za programsko osnovo koračnice, ki pa je nakazana v splošnih obri- slih: od slikanja stiske narodov, ki se že stoletja vojskujejo s Turki (grupa I. teme — tema »Sunce jarko«), prek rastoče energije grupe II. teme (druga in tretja srbska tema), dinamične izpeljave (poleg srbskih tem je tu zavoljo simbolike uvedena tudi tema ruske himne) pa vse do strnjene reprize in code — slavja zmage in osvoboditve.

Ob prvi izvedbi 5. XI. 1876 je bilo delo na zahtevo publike ponov- ljeno.⁵⁶ Čajkovski je pisal svoji sestri N. Davidovi, da je »Srbsko-ruska koračnica« izzvala »... cel vihar patriotskega navdušenja.«⁵⁷

V času, ko je Čajkovski napisal »Srbsko-rusko koračnico«, so na- stajale tudi mnoge druge, manj uspele slovanske koračnice, največkrat zborovske pesmi, ki so pozivale Ruse, da pomagajo balkanskim narodom. Naj omenim na primer »Slovansko koračnico« I. I. Pjotra,⁵⁸ ki začinja s klicem »K Balkanom, družja!« Njena melodija sicer ni srbska, vendar je delo tipično za trenutek, v katerem se je pojavilo, in je kot mnoga druga tudi ugasnilo.

Tudi v novejšem času so ruski in sovjetski skladatelji izražali sim- patije do slovanstva z deli, ki se po naslovu ali tematiki (glasbeni ali li- terarni) povezujejo z našimi kraji.⁵⁹ Vendar je za prodiranje srbske fol- klore in šele rojene nacionalne glasbene umetnosti zunaj meja Srbije po- sebno pomemben čas, o katerem je bilo tu govora in to v kulturnem in političnem smislu.

⁵⁶ Ruskije vjedomosti, 1876, št. 286.

⁵⁷ Državna javna biblioteka Saltikova-Ščedrina, fond 4, št. 41.

⁵⁸ Muzej M. Glinke, fond 133, št. 185.

⁵⁹ III. godalni kvartet A. K. Glazunova (»Slovanski«, 1888). Prva tema prvega stavka in prva tema drugega stavka prve simfonije sta po intonaciji blizu naši folklori. »Srbska balada« Ipolita-Ivanova je žal izgubljena, nastala pa je v času (1934), ko se je avtor ukvarjal s preučevanjem folklore raznih narodov, tako tudi Srbov. V V. godalnem kvartetu (»Slovanskem« 1941) V. J. Šebalina se je popularna pesem »Sunce jarko . . .« ponovno pojavila. Vsak stavek prinaša po eno karakteri- stično slovansko temo: I. stavek rusko, II. slovaško, III. poljsko, IV. srbsko in V. ukrajinsko. — Balet B. Asafjeva »Milica« (1942—1947), za katerega pravi skladatelj, da je »...glasbene primere jugoslovanske folklore in narodne instru- mentalne improvizacije vzela iz del F. Kuhača in L. Kube« in da se v njem na- hajajo »primeri glasbe plesov, posebno kola.« Sovjetskaja muzika, 1947, št. 1—2, str. 97.

Mimogrede naj omenim še tudi avtorje, ki so si prizadevali, da komponirajo dela na stihe naše narodne poezije v duhu srbske folklore. Stihi Vuka Stefanovića Karadžića so inspirirali »Srbsko pesem« V. N. Pshalova, deset solospjevov A. Ru- binsteina in »Jugoslovanski ciklus« S. Fajnberga.

SUMMARY

Serbian chant as well as secular folk-music, for its comparative value and for its own value, had continually attracted the attention of Russian travel writers and musicians since the 15th century, the time when the Serbian chant was through the metropolite of Kiev, Gregory Camblak, brought to Russia. The more systematic research in Russia of Serbian folk-musik and its use in a number of works of Russian composers can, however, be attributed to Slavenophile tendencies in Russia in the second half of the 19th century. A basis for a closer acquaintance with the Serbian folk-music was achieved through the collections of Serbian folk and town songs compiled and arranged by Cornelius Stanković (printed in Vienna, 1859—1863), and through the part of the Serbian Octoechos sent by M. Rajevski to V. F. Odojevski and D. Razumovski. This contact was increased through D. Agrenjev-Slavjanski who regularly included Serbian songs in his concert programmes.

The compositions in which Serbian themes appear are of an occasional character. N. A. Rimski-Korsakov composed his »Phantasy on Serbian Themes« on the occasion of the opening of the Russian ethnographic exhibition in 1867; and P. I. Tchaikovsky composed in 1876 his »Serbian-Russian March« in which he used three Serbian themes, for the concert for the benefit of the Slavonic charitable committee which sent volunteers to Serbia. Works which are by their musical and literary themes connected with Serbia, have also been written in recent times. For the spread of the young Serbian national music and Serbian folklore beyond the borders of this country the greatest importance must be attributed to the second half of the 19th century.